

НЕОФІЦІЙНИЙ АНТРОПОНІМІКОН УПА

В історії України є немало трагічних і разом з тим героїчних сторінок. Одна з них ще й досі повністю не розкрита – це боротьба Української Повстанської Армії з фашистсько-гітлерівськими та більшовицько-сталінськими окупантами. Окупаційні режими, як один, так і другий, прагнучи до світового панування, розширення своїх імперій, жорстоко придушували найменші прояви національного самоусвідомлення уярмлених народів, їх спроби здобути свободу і незалежність. Особливо винахідливо в придушенні українського руху опору була сталінська тоталітарно-репресивна система. Вона намагалася з самого початку існування УПА спалювати її дії, різними провокаціями, наклепами, шантажем викликати недовіру до вояків УПА, скомпрометувати їх. Тепер стають уже відомими факти, коли енкадебістські загони під виглядом бійців УПА тероризували, мордували, знищували населення України і навіть сусідніх із нею держав¹. У боротьбі за незалежність України загинули десятки тисяч українських юнаків та дівчат, але багато з них ще й досі залишилися безіменними героями, ще й нині не встановлені їх справжні прізвища, бо воювали вони під прибраними іменами-псевдами. Як писав Петро Мірчук, “Українська Повстанська Армія – це армія безіменних..., бо кожний бієць УПА, від Головного Командира до звичайного рядовика, закритий для посторонніх... і навіть для своїх приятелів псевдом, прибраним іменем”².

Уже відомо, що підпільники, бійці загонів УПА, кур’єри, зв’язкові, провідники ОУН-УПА, командири і старшини із зрозумілих причин не могли виступати під офіційними прізвищами. Жорстокі репресії енкадебістських органів, переслідування родин членів ОУН-УПА змушували всіх, хто був зв’язаний з рухом опору, приховувати свої власні прізвища й іменуватися іншим, новим ім’ям – псевдонімом³ зменшував ризик деконспірації підпільників та вояків УПА, оберігаючи членів їх родин від арештів, виселення на Сибір, від концентраційних воркутинських та магаданських таборів. Уживання псевда мало ще один важливий мотив: це було своєрідне страхування членів військового підрозділу УПА від деконспірації у тому разі, якби хтось із бойових побратимів зрадив або видав соратників, потрапивши у лабеті енкадебістів. Не кожен міг витримати жорстокі муки і тортури в енкадебістських казематах і в нелюдських стражданнях мимовільно видавав своїх. Крім того, нерідко зустрічалися й такі факти, коли радянські каральні органи засилали в загони УПА своїх лазутчиків з тим, щоб виявити місцеперебування і бойовий склад цих загонів. Отже, основною метою вживання псевда була потреба “законспірування його носія і відсепарування його від більшого колективу, а одночасно ущільнення зв’язків між втаємниченими членами цього колективу”⁴.

При виборі псевд відігравали роль різноманітні фактори, зокрема, походження особи, її освіта, соціальний стан, бажання ідентифікувати себе з якимись історичними постатями, літературними персонажами, родинні традиції, зовнішні риси, фізичні вади чи особливості, риси характеру, вдачі, звички, почуття гумору і т.под. Тому самий перелік псевдонайменувань командирів та воїнів УПА вражає своєю різноманітністю. У ролі псевдонімів виступають і власні імена людей, і прізвища, і назви за походженням, за національністю чи етнічною приналежністю, імена чи прізвиська народних героїв, видатних діячів, літературних персонажів, назви звірів, дерев, рослин, різноманітні

семантичні групи прикметників, що характеризують людину за її фізичними даними, ростом, силою, зовнішніми та внутрішніми рисами, за вдачею, характером, звичками, манерами тощо. Серед великої кількості виявлених псевд, що відображають апелювативний словник української мови, є немало назв, що відображають рідкісну, низькочастотну у використанні лексику, зокрема регіоналізми, окупаціоналізми; інколи це просто набір звуків, який важко пов'язати з якимось апелювативом, але всі ці назви завжди відповідали особі найменованого, відображали якісь його певні риси, характеризували його. Інколи псевда присвоювалися за принципом антитези, коли сумному чоловікові давали прізвисько-псевдо “*Веселий*” або навпаки.

У зв'язку з цим партизанський антропонімікон – система і структура вторинних найменувань учасників руху опору, українського національного підпілля та воїнів Української Повстанської Армії – викликає до себе особливий інтерес. Це цілий пласт української антропонімії, який ще не був предметом серйозних зацікавлень дослідників. Уперше ця тема була піднята автором цього матеріалу в листопаді 1998 року на міжнародній науковій конференції з ономастики в Білостоці (Польща), де була виголошена, а потім надрукована доповідь про партизанські псевдоніми в УПА⁵. Зрештою, в українському мовознавстві взагалі немає праць, присвячених дослідженню псевдонімів, за винятком хіба що словника псевдонімів та криптонімів О.Дея, у якому вміщена досить обширна передмова з викладом історії українського псевдонайменування людей⁶.

Як зазначає П.Мірчук, умови підпільної боротьби змушували учасників підпілля, воїнів УПА навіть міняти свої псевда, у результаті чого одна людина могла виступати в різних етапах боротьби під різними псевдами або й мати кілька псевд одночасно. Так, Головний Командир УПА Роман Шухевич мав спочатку псевдо *Сотник Щука*⁷, потім, уже будучи Головним Командиром УПА, – *Тарас Чупринка*, як Голова підпільного уряду України, Генерального секретаріату УГВР – *Роман Лозовський*, а як Голова проводу ОУН – псевдо *Тур*⁸. Крім того, він мав ще псевда *Чернець*, *Туча*, *Степан*, *Дзвін*. Референт пропаганди проводу ОУН Петро Дужий мав псевда *Аркадій*, *Арсен*, *Віталій*, *Дорош*, *Павлович*, *Панасенко*, *Орест*; один з головних ідеологів збройної боротьби, член УГВР, автор багатьох статей про боротьбу УПА Осип Дяків носив псевда *Артем*, *Гончарук*, *Горновий*, *Наум*, *Осипенко*, „147“; Генеральний секретар ГСЗС УГВР від 1944 р. Микола Лебедь називав себе псевдами *Вільний*, *Ігор*, *Максим*, *Марко*, *Олег*, *Рубан*, *Ярополк*; Головний Командир УПА від 1950 р. Василь Кук у різні часи мав псевда *Коваль*, *Леміш*, *Медвідь*, *Юрко*; головного керівника СБ Миколу Арсенича називали *Беззовський*, *Григор*, *Михайло*. По кілька псевд мали й інші воїни та старшини ОУН-УПА. Можна думати, що кілька псевд мав Головний Провідник ОУН Степан Бандера. Як відзначав один з його соратників Микола Климишин, в “архіві Сеника” (людини, що збирала дані про підпілля ОУН та С.Бандеру зокрема, які потім потрапили до рук польської поліції) “була повна інформація про С.Бандеру – усі його псевдоніми, що їх він у різні часи вживав, усі пости, які він в організації займав, поки не був іменованим Крайовим Провідником”⁹. Нам відомі, правда, лише два його псевда – *Баба* та *Лис*. Однак С.Бандері не треба було прикриватися псевдом, навпаки, його прізвище стало прапором (а означає воно, власне *прапор*)¹⁰ всенародної боротьби проти гітлерівських та сталінських окупантів, і з іменем *Бандера* люди йшли у бій і навіть на смерть. Як зазначає М.Климишин, “Майже кожна доба нашої історії носить як свій символ ім'я визначного мужа. Сорокові роки особливо зв'язані з ім'ям Степана Бандери. Він уже був засуджений на смерть, але не згинув, був засуджений на досмертне тюремне ув'язнення, але вийшов на волю, бо

Боже провидіння призначило йому бути надхненником, провідником і прапором визвольної боротьби українського народу в найтяжчі роки”¹¹.

Мотиваційна база та семантична структура партизанських псевд у більшості випадків є достатньо прозорими. У них яскраво проглядається експресія, емоційна забарвленість, колоритність, соковитість, вишуканість, дотепність. Більшості з них властива така риса, як влучність, і це закономірно, бо псевдо не надавалося просто так – воно відбивало якусь характерну ознаку чи рису людини, якій присвоювалося, тому псевда підбиралися дуже ретельно. Трапляються випадки, однак, коли псевда не відзначаються достатньою семантичною чіткістю, тоді буває важко або й неможливо встановити етимологію, семантичну мотивацію і значення багатьох із них.

Таке розмаїття псевд вояків та старшин УПА свідчить про велику словоутворювальну фантазію повстанців, про велике лексичне багатство і безмежні потенційні можливості антропонімної системи української мови.

Отже, *псевдонім* – це неофіційна конотативна назва особи, яка відображає якусь певну її характерну ознаку, несе інформаційне та емоційне навантаження і відома певному колу осіб.

Псевдоніми багато в чому схожі на інший вид неофіційних назв людей – прізвиська, які в свій час Борис Унбегаун ділив на дві основні групи – прізвиська, які вживаються з метою охарактеризувати особу – її поведінку, моральні, інтелектуальні чи фізичні властивості (так звані „особові“) та прізвиська, які утворилися шляхом перенесення за аналогією назви тварини, рослини, предмета, і т.ін. на особу – так звані „переносні”¹².

Звичайно, тепер установити причину перенесення тієї чи іншої назви на людину нелегко. Можна тільки здогадуватися, що в уяві того, хто називав, хто перший пропонував прізвисько чи псевдо, виникали певні асоціації, які пов’язували особу бійця з тим чи іншим явищем чи предметом. Досліджуючи природу прізвищ людей, польський учений С.Вархол пише: “У далекому минулому... безпосередній семантичний зв’язок існував також, як відомо, між особовими власними іменами та апелятивами, але, як можна припускати, тільки в момент їх виникнення як таких, що відносилися до конкретної іменованої особи, до конкретного денотата”¹³. Що ж до псевдонімів, то він відзначає, що вони “не втратили в принципі зв’язку з мотивуючими виразами і функціонують як власні назви з окресленою асоціативною вартістю”¹⁴. Отже, між апелятивом та йменованою особою – бійцем УПА у час присвоєння йому псевда існував зв’язок, бо якщо його називали псевдом *Дуб*, то тільки тому, що він був могутнім, здоровим, високим; якщо ж на вояка переносили назву дерева *Гراب*, то мали на увазі, що цей борець відповідає асоційованому апелятиву своєю фізичною і моральною твердістю; якщо людину називали апелятивом *Лис* (або навіть є *Хитролис*), то малася на увазі її хитрість, винахідливість під час виконання бойового завдання, псевдо *Вивірка* носив, наприклад, сотник із куреня *Сивуля*, який, без сумніву, був спритним, швидким, невловимим і т. п.

У цій статті ми маємо намір розглянути псевда старшин УПА, провідних членів ОУН, зафіксовані й подані Петром Сододем у його праці “Українська Повстанча Армія”¹⁵ (1820 і 1360 назв), а також понад 1150 псевд, вибраних із преси, що виходить на Івано-Франківщині, тобто всього понад 4330 лексем. У це число входять і деякі псевда, вибрані з книги “Реабілітовані історією”¹⁶, але вона ще чекає свого детальнішого опрацювання. Проаналізувати псевда всіх членів УПА практично неможливо, оскільки немає повних реєстрів військових підрозділів УПА, та вони навряд чи й колись будуть, бо архіви, записи багатьох частин з відомих причин не збереглися – або згоріли під

час жорстоких боїв, або були знищені свідомо самим керівництвом цих частин, щоб вони не дісталися в руки ворогові. Однак навіть той матеріал, який є у нашому розпорядженні, дає можливість переконатися у величезній різноманітності цих особових назв.

Усі псевдоніми можна поділити на кілька груп: 1) псевда, що виникли на базі власних назв, 2) псевда, що походять від апелютивів, 3) псевда прикметникового типу та 4) особові назви, що являють собою набір звуків, які не піддаються розшифруванню.

У першій групі найчисельніший розряд складають псевда, що являють собою власні імена людей. Зі власних імен, що виступали у ролі псевдонімів для бійців УПА, можна укласти цілий словник Чоловічих імен тут виявилось понад 130, враховуючи й неукраїнські імена. Правда, деякі з них мають по кілька варіантів (здрібнілі, гіпокористичні чи просто фонетичні – *Анна-Анничка, Василь-Василько-Васька, Володимир-Володя-Влодко-Володимирко, Григорій-Григор-Гриць-Грицько, Галина-Галя-Галка-Галиночка, Гнат-Гнатко, Іван-Іванко, Клим-Климко, Марія-Марійка-Марічка-Маруся, Омелян-Омелько* тощо). Імена, однак не всі були однаково продуктивні та поширені. Найпопулярнішими були ті, які мали відомі історичні особи. Так, псевдо „*Тарас*“ носили 24 особи¹⁷ (на честь Тараса Шевченка), „*Богдан*“ – 21 (очевидно, на честь Богдана Хмельницького), „*Ігор*“ зустрічається аж 28 разів, „*Ярема*“ – 20, „*Максим*“ – 15, „*Борис*“, „*Орест*“ – по 14, „*Марко*“ 11 і т.д. Деякі зустрічаються лише по одному-два рази. Наведемо їх перелік із зазначенням кількості людей, які носили той чи інший псевдонім: *Альоша-9, Андрій-9, Антон-7, Аркадій-3, Арсен-4, Артем-4, Архип, Аскольд-9, Богдан-21, Богданко, Борис-14, Вадим, Валерій, Ванька, Василь-5, Василько-5, Васька, Віктор-6, Влас, Влодко-5, Володимир-6, Володимирко, Володя, Всеволод, В'ячеслав, Гаврило, Гліб, Гнат, Гнатко, Григор, Григорій, Гриць-3, Грицько-4, Давид, Данило-6, Данько, Дарко, Демид-3, Дем'ян-4, Денис-5, Джон, Дмитро-5, Євген-9, Єфрем, Жан, Женя, Зенко-10, Зенон-6, Зінько, Іван, Іванко, Ігор-28, Іларіон, Ілько, Карпо, Клим-6, Климко, Коля, Корнило, Корній, Кость, Кузьма, Левко-10, Лука, Макар, Макс, Максим-15, Марко-11, Матвій, Методій, Микола, Мирон-3, Михайло, Мікушка, Мілько, Міхась, Міша, Модест, Назар, Нечипір, Оверко, Олег-8, Олекса, Олександр, Олесь, Омелян, Омелько-4, Орест-14, Осип-5, Остап-12, Павло-3, Панас, Панько, Петро-6, Пилип, Рафаїл, Роберт, Роман-6, Ромко, Ростислав, Руслан, Святослав, Семен, Сергій-4, Славко-8, Софрон, Стах, Степан, Стефан, Стець, Стецько, Тарас-24, Тараско, Теодор, Тиміш, Толик, Улас, Федір, Федор, Федько, Хома, Юра, Юрась, Юрій, Юрко-7, Янко, Ярема-20, Ярко-3, Ярополк, Ярослав-6, Ясь, Ясько.*

Жіночих імен порівняно менше – понад 70. Це *Анна, Анничка, Богданка, Вікторія, Віра-4, Галина-4, Галка* (могла бути птиця), *Галя, Галиночка, Гандзя, Ганя, Горпина, Гринька, Гуня, Геня, Дарина, Дарка, Дзвінка, Дуня, Женя, Звенислава, Зіна, Зоня, Іванка, Ірина, Ірка, Ївга, Калина-10, Калинка-4, Катруся-3, Катря, Катя, Ксеня, Ліда, Люба, Люся, Марина, Марися, Марійка, Марічка, Марія, Марта, Маруся, Мирослава, Мотря-3, Надія-4, Настуся, Наталка, Ніна, Одарка, Оксана-6, Олена, Оленка, Олеся-3, Ольга, Оріся, Пазуня, Ріта, Рогніда, Роксоляна, Соня, Софійка, Софія, Тамара, Тетяна, Уляна, Христя-3, Юстина, Ярина*, подвійні імена *Анна-Галина, Геня-Софійка* тощо. Їх як псевда не завжди носили жінки, є немало прикладів, коли жіночими іменами називали бійців-чоловіків. Так, псевдо *Анничка*, наприклад, носив Ярослав Волощук, *Вікторія* – Ярослав Гричанюк, *Гринька* – Іван Дарвай, *Калина* – Юрій Лопатинський, Михайло Дебелюк, *Анна-Галина* – Яків Бусел тощо.

В УПА були люди різних національностей, у тому числі й росіяни, що видно з імен, якими їх називали: Так, наприклад, псевдо *Альоша* мав чотовий відділу азербайджанців на Здолбунівщині, *Ванюшею* називали таки росіянина Олександра Вакширова, псевдом *Міша* – Івана Чікрізова, *Коля* – Ніколая Реутова. Є тут також такі, як *Ванька-3*, *Васька*, *Гуня*, *Дуня*, *Женя*, *Катя*, *Лена*, *Мікушка*, *Ріта*, *Толик*. Можливо, що цими іменами називали й не росіян, а людей, що так чи інакше були зв'язані з ними. Так, псевдо “*Катя*” носив Степан Дуб, який, можливо, мав дівчину Катю, за що й отримав це ім'я. Зустрічаються також імена, характерні полякам (*Зоня*, *Янко*, *Ясь*, *Ясько*), іншим народам (*Джон*, *Жан*, *Макс*, *Рафайл*, *Роберт*).

Псевда, що являють собою прізвища людей, теж можна поділити на дві групи – псевда у вигляді звичайних прізвищ та прізвищ видатних історичних осіб, літературних персонажів тощо. У першій групі є прізвища й дуже поширені на Україні, і прізвища рідкісні. Їх дуже багато, значно більше, ніж імен і перелічити їх тут неможливо. Наведемо лише деякі: *Біланюк*, *Біліченко*, *Гаєнко*, *Гандзюк*, *Голубенко*, *Гордієнко*, *Грицюк*, *Грищук*, *Громенко*, *Дзвінчук*, *Дяченко*, *Золотаренко*, *Зубченко*, *Іванчук*, *Кобзаренко*, *Коваленко*, *Корнієнко*, *Лавренко*, *Лисенко*, *Москаленко*, *Назаренко*, *Павленко*, *Павлюк*, *Олійник*, *Орленко*, *Остюк*, *Пашко*, *Петрук*, *Рубашенко*, *Сагайда*, *Семенів*, *Сиротюк*, *Тарасенко*, *Турчин*, *Тютюнник*, *Угринович*, *Федик*, *Хмелик*, *Черняк*, *Чуйко*, *Якимчук*, *Ярош* і т. ін.

Великого поширення мала практика присвоєння псевд на честь видатних історичних осіб, особливо тих, що залишили свій помітний слід в історії України, або на честь літературних персонажів. Серед них можна назвати такі: *Атос*, *Байда-26*, *Богун-24*, *Буйтур-5*, *Бульба-5*, *Винниченко*, *Вій-3*, *Галаган*, *Галайда-13*, *Гамалія-19*, *Гонта-28*, *Данте*, *Діоген*, *Довбуш-22*, *Дорошенко-7* (таке псевдо вибрав собі був, як він сам про це згадує, також відомий український поет Дмитро Павличко)¹⁸ *Еней-8*, *Єрмак*, *Залізник-20*, *Кайн*, *Каменяр*, *Кант*, *Кармелюк-21*, *Кий*, *Кобзар-4*, *Колчак*, *Кочубей*, *Кривоніс*, *Мазепа*, *Мамай*, *Махно*, *Мономах*, *Морозенко-16*, *Наливайко-10*, *Нечай-17*, *Одисей*, *Орлик-17*, *Палій-8*, *Перебендя*, *Підкова-6*, *Прометей*, *Сагайдачний-5*, *Сірко-16*, *Соломон*, *Спартак-4*, *Стефаник*, *Тичина*, *Трясило*, *Тугар*, *Франко*, *Хмель-6*, *Швейк*, *Ярославна* і навіть *Кіров*, *Чапаяєв*, *Будьонний*, *Щорс*. Щодо останніх, то цілком можливо, що їх одержали особи, зовнішньо схожі на цих радянських „діячів“. Правда, відомий факт, коли прізвисько *Чапаяєв* дали в Ковалівці Коломийського району хлопцеві-школяреві далеко не героїчного вигляду, а лише тому що звали його Василь Іванович. Окремої зауваги потребує псевдо *Спартан* (співзвучне з іменем *Спартак*), яке було присвоєно сотникові, людині мужній і героїчній, що вела спартанський спосіб життя, була витривалою і терплячою.

Як зазначає Петро Мірчук, “Під кінець німецької окупації України в рядах УПА було 20 тис. чужонаціональних бійців”¹⁹, тому серед партизанських псевд зустрічаються такі, як *Азіят*, *Басараб*, *Грузин*, *Грек*, *Кавказець*, *Кацо*, *Совіт* (очевидно, був росіянин), *Татарван*, *Туркєня*, *Узбек*, *Француз*, *Японець* тощо. Ці псевда могли присвоюватися й українцям (таких прикладів є багато) за якоюсь ознакою чи зовнішньою схожістю до представників тої чи іншої національності (наприклад, горбатий ніс, темні, прижмурені очі, увулярна чи картава вимова фонем */r/*, темна шкіра, чорне волосся або якісь інші невідомі причини).

Серед партизанських псевд є значна частина й таких, що вказують на етнічну приналежність їх носіїв або просто на місце походження чи проживання: *Бойко*, *Волох*, *Гуцул*, *Лемко*; *Балтієць*, *Бахмач*, *Брест*, *Верховина*, *Верховинець*, *Волинець*, *Волиняк*, *Гайовик*, *Галичанка*, *Донець*, *Загір*, *Запорожець*, *Кубанець*, *Лісовик*,

Одеса, Підгірняк, Підгір'янка, Поділець, Подоляк, Поліщук, Полтавець, Полтавченко, Польовик, Сибіряк, Стамбул, Степова, Степовик, Ташкент, Умань, Херсонєць, Циган, Циганка, Циганочка, Чигирин, Чорноморець тощо. На місце проживання чи походження вказує також цілий ряд псевд прикметникового типу, про які мова йтиме далі.

Треба зауважити, що псевда цього типу не обов'язково вказували на походження особи; вони могли присвоюватися їй з якихось інших мотивів. Так, псевдо *Запорожець* вибрав собі уродженець села Ковалівки Коломийського району Василь Атаманюк, батько якого мав у селі прізвисько Козак, а синів його Василя та Петра у побуті називали *Козачок*. Отже, тут прізвисько і псевдонім логічно між собою пов'язані (запорізький козак). Аналогічну ситуацію спостерігаємо і в іншому випадку, коли псевдо *Запорожець* одержав Ілля таки на прізвище Козак із Корнича Коломийського району.

У ролі псевдонімів широко вживалися топоніми та гідроніми. Псевдонім *Крим*, наприклад, може свідчити про те, що його носій міг бути за походженням із Криму, а псевда за назвами міст *Бахмач, Одеса, Умань*, багатьох інших населених пунктів можуть дати підставу вважати, що їх носили саме вихідці із цих міст чи сіл, хоча, наприклад, псевдо *Брест* мав Микола Бежук зі Спаса Коломийського району. Не міг бути родом зі Стамбула носій псевда *Стамбул*, однак він міг бути схожий зовнішністю на турка, тобто був смаглявий, з чорними очима, вусами тощо.

В арсеналі псевдонімів УПА є назви майже всіх основних річок України та Галичини зокрема (*Бистриця, Дніпро, Дністер, Дон-4, Донець, Дунай-6, Інгул, Прут-4, Річка, Стрий*, (місто або річка), *Сян, Черемош*); назви гір (*Бескид, Говерля, Сивуля, Чорногора*, тощо). Тут теж можна тільки здогадуватися про мотивацію прийняття того чи іншого псевда. Якщо псевдо *Бахмач* і под. з певністю можна трактувати як таке, що вказує на походження партизана, то псевда типу *Прут, Черемош* однозначно трактувати не можна. Можливо, юнак проживав десь над Прутом чи над Черемошем, а можливо, був такий бурхливий, нестримний, грізний, як ці гірські ріки. Псевдо *Бистриця*, наприклад, носила молода дівчина, станична з Ковалівки Коломийського району Настя Лєсюк, але це псевдо не зв'язано з назвою річки, а зі словом *бистрий*, оскільки була вона швидкою і спритною при виконанні бойових завдань.

Другу велику групу партизанських псевдонімів, як уже зазначалося, складають відапелятивні імена – назви різноманітних предметів і явищ реальної дійсності, серед яких можна виділити значну кількість лексико-семантичних розрядів. Досить часто зустрічаються тут псевдоніми, що являють собою назви представників фауни та флори, а серед них вельми чисельним є лексико-семантичний розряд назв птахів, за назвами і характером яких можна судити про характер і вдачу самого бійця. Назви птахів, як і назви людей, не однаково популярні і поширені. Деякі зустрічаються й до двох десятків разів, інші зустрічаються по одному-два рази: *Беркут-5, Воробець, Ворон-26, Ворона, Гайворон, Голуб, Голубка, Горлиця, Горобець, Гусак, Жайворон, Жайворонок, Журавель-7, Зозуля, Канарок, Качка, Козут, Коршун, Крук-27, Ластівка, Лебедь, Лебідь, Орел, Орлан, Орлиця, Орличка, Перепілка, Півень, Птах, Пташечка, Пташка, Пугач-3, Синиця, Сич-3, Снігур, Сокіл-24, Соловей-3, Соловейко, Соловій, Сорока, Чайка-8, Шпак-5, Шуляк, Яструб-10*.

Із зоофорних назв тут уживається досить широкий набір найменувань, які теж по-різному характеризують денотата, зокрема, такі: *Білка, Борсук, Ведмідь, Вівірка, Вовк-10, Вовчок, Гад, Дик, Горностай, Гризун, Заєць, Заяць, Звір, Зміюка, Їжак, Коник, Куниця, Лев-26, Лис-16, Медвідь, Миш, Миша, Олень, Рак, Рись, Сарна,*

Суслик, Тигр, Тигрис (польське “*тигр*”), *Тур, Фуке* (німецьке “*лис*”), *Щур, Ящірка, Ящур*. Зрозуміло, що такі назви, як *Орел, Сокіл, Яструб, Лев, Тигр, Рись, Тур* і под. носили люди відважні, сильні духом і тілом, хитрі і рішучі, у той час, як псевда *Жайворонок, Соловей* могли одержати юнаки, що відзначалися не тільки бойовими якостями, але ще й співучістю. Псевдонім *Ластівка*, наприклад, мали повстанці Ілля Гривняк, Григорій Янковський та чотовий сотні *Бистриця* (прізвище невідоме), які, очевидно, були проворними й меткими при виконанні бойових завдань. Досить промовистими є псевда, що являють собою назви комах, зокрема: *Бджола, Бджілка, Жук, Комар, Комаха, Мурашка, Муха, Овод, Павук, Пчілка, Чмелик, Чміль, Шершень*. До цієї групи належать також псевда, на які перенесені назви різноманітних риб (*В'юн, Карась, Кит Окунь, Риба, Сом, Щука, Щупак*).

Не менш широко представлена тут флора України і, зокрема, Карпат. Із фітофорних назв тут уживаються різні назви дерев, у тому числі й садових, та масивів, на яких вони ростуть, зокрема: *Береза-4, Бір, Боз, Бук, Верба-4, Вишня-4, Вільха, Гай-5, Горіх, Граб-4, Дуб-9, Зруб, Калина* (це могло бути ім'я *Калина*, яке було дуже поширене як псевдо), *Кедр, Клен, Корч, Липа, Ліщина* (є ще й незрозумілий варіант *Лощина*), *Оріх, Осика-3, Садок, Сливка, Смерека-6, Сосна, Тополя-3, Трешета, Черемшина, Черешня, Явір-6, Ялина, Ясень-4*. Є тут і назви рослин та їх плодів: *Горох, Горошок, Гриб, Жолудь, Колос, Конопелька, Корінь, Кропива-3, Кукурудза, Лимон, Лобода-4, Мак, Малина, Овоч, Очерет, Перець, Трава, Хмель-5, Хміль, Хрін, Яблучко, Ягода*; квітів: *Айстра, Барвінок, Гвоздика Квітка, Конвалія, Лілея, Лілія, Незабудка, Рожжа-4, Рута, Троянда, Фіалка, Ясмін*; складена назва *Квітка-Айстра* та інші.

Досить значну групу псевд представляють назви людських професій. Цілком можливо, що *Коваль* був у цивільному житті дійсно ковалем, *Бігун* був добрим бігуном, а *Тесля* був відомим майстром, тому за ними закріпилися ці назви і в рядах УПА. Але нерідко псевдонім не мав нічого спільного з професією чи родом занять людини і був призначений бійцеві чисто випадково, за якоюсь невідомою тепер асоціацією. У номенклатурі партизанських псевдонімів є найрізноманітніші назви професій та занять людини (понад 50), зокрема: *Бондар, Вівчар, Ворожбит, Вугляр, Дудар, Золотар, Каменяр, Кобзар, Коваль, Козачок, Кок, Косар, Крамар, Кухар, Летун, Ливар, Магістер, Матрос, Мельник, Мисливець, Митар, Моряк, Музика, Пастух, Поет, Пушкар, Рибак, Рибачка, Рубайло, Рубач, Свистун, Священик, Сівач, Скрипач, Співак, Столяр, Стригун, Стрілець, Сурмач, Тесля, Ткач, Токар, Трач, Ходак, Чабан, Чернець, Чумак, Шахтар, Швець, Шлюзар* (фонетичний варіант лексеми *сюсар*). Тут окремі псевда теж можуть мати подвійну або й множинну мотивацію. Так, псевда *Кобзар, Каменяр* цілком могли бути присвоєні бійцям на честь Тараса Шевченка та Івана Франка, а, можливо, що їх носії дійсно мали якесь відношення до цих занять людини. Сюди можна віднести також псевда, що називають спортивні заняття, зокрема, *Бігун, Боксер, Скакун*. У назвах професій та роду занять людини, як і в інших випадках, часто присутні іронія, жарт, гумор, може, навіть легка насмішка. Так, священика-капелана куреня ВО 6 1945-47 о. Василя Шевчука прозвали *Кадилом*, іншого священика – *Кропилом*, командира, який змушений був щоранку будити вояків зі сну – *Будилом*.

Якщо до цих назв додати ще й ті, що позначають військові професії чи звання, то їх кількість значно збільшиться. Сюди належать такі, як *Вершник, Вістун, Гарматій, Гармаш, Дозорець, Єсаул, Капраль, Козак, Осаул, Партизан, Пластун, Повстанець, Поручник, Сапер, Січовий, Січовик, Стрілець, Сотник, Танкіст,*

Ударник, Штурмовець, Штурмовик. Близькими до цього лексико-семантичного розряду слів є назви зброї, військових термінів тощо, які характеризували військово звитягу і доблесть бійців УПА: *Атака, Бомба, Ви́ла, Гарпун, Довбня, Довбешка, Куля, Меч, Міна, Молот, Перемога, Пімста, Помста, Ракета, Сокира, Стріла, Таран, Тяги́ва, Ша́бля, Шпа́га* тощо.

Завзятість, героїзм, силу, винахідливість вояків УПА характеризували псевда, які мали як позитивне (*Борець, Буян, Бунтар, Вертун, Заведія, Зух, Паливода, Перебийніс, Рубан, Рубанець, Рубач, Самостійник, Стрибайло*), так і певне негативне емоційне забарвлення. Можна думати, що псевда з негативною конотацією присвоювалися для залякування ворога, нагнітання на нього страху, почуття неспокою та загрози про неодмінну розплату за військові злочини. Хай знає, мовляв, окупант, що йдуть *Гайдамака, Горлоріз, Забіяка, Зараза, Звірі, Кат, Лісові чорти, Месники, Палій, Різун, Смертоносці* та ін., що вони відомстять за всі муки, яких зазнав і які перетерпів український народ, і ворогові не уникнути кари. Близькими за семантикою до них є псевда *Босота, Бродяга, Бурлака (і Бурлаченко), Варнак, Волоцюга, Гайдамака, Гайдук, Гаркун, Голота, Крутько, Курява, Лайдака, Розбійник, Рубайло, Сокирчук, Стукач, Тиран, Фіфак, Чучупака*, від яких загарбникові теж не буде пощади.

Серед повстанців було немало таких, що вміли непомітно і разом з тим стрімко і блискавично появитися біля ворога, розправитися з ним і так само блискавично й непомітно зникнути. Тому цілком виправданими були їх псевда, що називали якісь міфічні істоти типу *Чугайстер, Біс, Лісові чорти, Русалка, Чорні чорти* та ін.

Поряд із псевдами зі зниженим емоційним забарвленням водночас були особові назви, які підкреслювали певний аристократизм, респектабельність їх носіїв-старшин. Це псевда *Барон, Боярин, Князь, Лицар, Шах-3, Бей-6* тощо. Такими ж „благородними“ були ті, що їхніми псевдами стали абстрактні назви типу *Блиск, Веселка, Віра, Вогонь, Воля, Гарт, Гомін, Гук, Дзвін, Доля, Дума, Думка, Дух, Заграва, Маяк, Мир, Мрія, Новина, Потіха, Правда, Промінь, Свобода, Свист, Сміх, Чутка, Шелест, Шум* або назви атрибутів влади чи національної символіки (*Булава, Грамота, Стяг*). Були повстанці, що носили псевда, які відображають біль і горе людини, спричинені лютим окупантом: *Біль, Крах, Лихо, Могила, Недоля-3, Смерть, Сум, Чорнобіль*. Разом з тим ці псевда означали, що й ворогові після зустрічі з повстанцями буде лихо, крах, могила, смерть.

Немає сумніву, що лише найвідважнішим бійцям надавали псевда, які називали грізні метеорологічні та природні явища, такі, як *Блискавка, Буревій, Буря, Вир, Вихор, Вітер, Град, Грань, Грім, Гроза, Жар, Гром, Заверюха, Звізда, Іскра, Курява, Метеор, Мороз, Слота, Сніг, Струм, Туча, Хмара*. Четверо повстанців, у тому числі два сотники мали ніжне псевдо „*Зірка*“, можливо, завдяки своїй військовій мудрості й умінню освітлювати своїм розумом важкі партизанські дороги.

Твердість і непохитність у нерівній боротьбі з ворогом виявляли вояки і старшини, які носили псевда, перенесені від назв металів, твердих мінералів чи об'єктів, збудованих із них або до них прирівнених, зокрема: *Бри́ла, Грані́т, Залізо, Камінь-4, Карат, Кремінь, Крига-8, Мур, Скала-6, Смола, Сталь, Сук, Уран, Чавун* тощо.

Певним емоційним забарвленням були насичені псевдоніми, які являють собою назви музичних термінів та інструментів. Псевда *Бандура, Барабан, Бас, Боян (співець), Дуда, Кобза, Мельодія, Пісня, Скрипка, Сурма* свідчили про те, що їх власники є не тільки доблесними вояками, але й людьми, заангажованими в мистецтво.

Серед партизанських псевд був цілий ряд лексико-семантичних розрядів

апелятивів з більш прозаїчною семантикою, які навряд чи відбивали якісь риси характеру повстанців. Це назви рельєфу: *Байрак, Верх, Гора, Горбок, Круча, Курган, Прірва, Яр-8* (скоріше всього, що вони відображали місце проживання денотата – на горі, за горбом, через яр і т. под.); назви знарядь праці, витворів людських рук, побутових речей, одягу: *Голка, Гребінь, Двигун, Деркач, Довбня* (можна розцінювати як бойове знаряддя або як сильну людину), *Кадило, Кий* (палиця), *Кирея, Ключ, Коробка, Коц, Криниця, Кропило, Ланц, Лопата, Магнето, Мітла, Молот, Монета, М'яч, Обручка, Олівець, Перелаз, Підкова* (можливо, що й на честь Івана Підкови), *Пруток, Садиба, Сак, Скиба, Скоба, Скирда, Соломка, Ступа, Топір, Тріска, Чайник, Шнур Шпилька* і под.; назви страв, продуктів харчування: *Бараболя, Бульба* (можливо, й на честь Тараса Бульби), *Книш, Куліш, Пиріг*; назви частин тіла людини чи тварини: *Брова, Грива, Зуб, Нога, Око, Чуб, Чуприна, Чупринка* тощо.

Певну емоційну насиченість мають псевда, на які перенесені назви родинних зв'язків. Так псевдонім *Батько* був у командира військового округу “УПА-Південь” Омеляна Грабця, який дійсно був як батько для бійців свого об'єднання. Аналогічне псевдо мали й деякі інші старшини УПА. Такі ж теплі, батьківські почуття і турботу проявляли до підлеглих і ті, що носили псевда *Вуйко, Вуйна, Нанашко, Стрий* (останнє псевдо могло означати й ріку чи місто *Стрий*). Це мали бути старші, розважні люди, яких поважали як рідних і близьких людей. Вірним бойовим товаришем був *Побратим*, певні фамільярні стосунки виникали у спілкуванні та відносинах з *Кумом*, співчуття і уважне ставлення до себе мала викликати *Сирітка*.

Серед неофіційних назв повстанців є значна частина (близько 40) псевд композитної структури. Красномовний псевдонім – *Марко Босслав* – вибрав для себе відомий партизанський поет, співець героїчної боротьби УПА, автор кількох поетичних збірок, редактор партизанських часописів Михайло Дяченко. Не менш красномовними псевдами були композити *Білогуб, Білосніжка, Білоус, Богомілка, Боевір, Буревій, Верволя, Верниволя, Вернигора, Голокопитенко, Горислав, Горлоріз, Горностай, Довгоніс, Кривоніс, Лапайдух, Лисогір, Малозуб, Одноріг, Островерха, Паливода, Перебийніс, Перекотиполе, Світозар, Смертоносець, Стародуб, Татомир, Хитролис, Чародій, Чорнобіль, Чорнобривий, Чорногора, Чорногорець, Черногуз, Черноліс, Чорноморець*. Є тут і складені структури: *Шумський-Недолугий, Щит-Богдан, Великан-Міша*. Псевда композитного типу теж являють собою прізвиська людей, що виникли в свою чергу на базі прізвиськ. Внутрішня форма цих псевд вельми красномовна і не потребує особливих коментарів. Особові назви *Боевір, Буревій, Верволя, Верниволя, Горлоріз, Лапайдух, Паливода, Перебийніс, Смертоносець* свідчать про войовничість, рішучість, силу, героїзм партизанів – носіїв цих особових назв. Псевда *Білогуб, Білосніжка, Білоус, Довгоніс, Кривоніс, Малозуб, Чорнобривий* характеризують зовнішність денотата, особові назви *Лисогір, Чорногора, Чорногорець, Черноліс, Чорноморець* характеризують людину за місцем походження чи проживання (за лисою або чорною горою, з-над Чорного моря і т.под.); назви *Горностай* (хижий хутровий звірок), *Хитролис* свідчать про спритність винахідливість та військову хитрість бійців-власників цих псевд, а *Богомілка*, навпаки, вказує на смиренну, богобоязливу людину. Псевдо *Островерха*, можливо, означає місце проживання (за гострим верхом гори, наприклад), а, можливо, зовнішній вигляд (ходив у високій гостроверхій шапці). Власник псевда *Одноріг* міг мати зовнішність або був упертий, хижий, потужний як якийсь звір з одним рогом. Жвавість, швидке пересування з місця на місце людини міг означати псевдонім *Перекотиполе*, закоханість у гори, їх прославляння та вихваляння міг проявляти *Горислав*, босим міг прийти у

військовий загін *Голокопитенко*, військові чудеса міг творити винахідливий, розумний *Чародій* і т. под.

Велику групу псевд складають особові назви прикметникової форми. В основному це імена, які характеризують носія за тими чи іншими ознаками, прикметами, властивостями. Найчисельнішою (понад 50 лексем) тут є група, особових назв, які характеризують особу за її внутрішніми рисами, вдачею, звичками, характером тощо. Треба відзначити, що ці особові назви є особливо частотними, деякі з них зустрічаються до десяти і більше разів. Це прикметники *Бистрий, Буйний, Веселий, Вировий* (< вир), *Відважний, Вільний, Вірний, Впертий, Гордий, Гострий, Грізний, Добрий, Думний* (польське *гордий*), *Журливий, Завзятий, Запроданий, Крутий, Лагідний, Лихий, Лютий, Милий, Мирний, Мудрий, Невірний, Непорадний, Нерозлучний, Несподіваний, Певний, Підступний, Підхмурний, Погідний, Понурий, Правдивий, Прудкий, Розважний, Скорий, Скритий, Скритний, Сміливий, Смілий, Смішний, Спритний, Сумний, Тихий, Точний, Хитрий, Храбрый* (можливо, росіянин), *Хмурий, Цікавий, Чуйний, Шалений, Швидкий, Щирий* тощо. Подібні псевда одержували й жінки, яких в УПА було немало: *Бистра, Вірна, Горда, Завзята, Криклива, Люта, Скрита, Сміла, Тиха, Хитра* тощо.

Близькі до них назви, що вказують на фізичні властивості чи характеристики денотата. Це прикметникові утворення *Гарячий, Глухий, Дубовий, Дужий, Залізний, Зимний, Камінний, Невидимий, Невмирущий, Недобитий, Нескорений, Новий, Острий, Свіжий, Сліпий, Стальний, Стальовий, Стара, Сухий, Твердий, Теплий, Холодний* і под. Зрозуміла річ, що всі вони уживаються в переносному значенні, бо бійці не були ні сліпими, ні глухими, ні залізними, ні сталйними. Але якщо перші два одержали ці псевда з певною долею гумору через те, що один щось недочув, а другий недобачив, то псевда *Залізний, Стальний* присвоїли бійцям, які виявляли твердість, непохитність у бою, стійкість і витривалість у важкому партизанському житті. *Гарячий* одержав свою назву за нестримність натури, *Острий* – що блискавично реагував на події, *Холодний* та *Зимний* (як і іменник *Крига*) були неприступними і некоммунікабельними, *Теплий* завжди був ввічливий і приємний у відносинах з товаришами по зброї. Отже, наведені псевда можна віднести й до тих, що характеризують особу за її вдачею, внутрішніми рисами. Псевда типу *Недобитий, Невмирущий* свідчили, що їх власникам неодноразово щастило залишатися живими після жорстоких боїв чи навіть одержаних важких ран; *Нескорений* міг одержати це ім'я після того, як, можливо, побував у лабетах ворога і не піддався йому, незважаючи на жорстокі тортури. Очевидно, вдалося вирватися з пазурів енкадебістів і *Запроданому*, якого хтось видав свідомо чи мимовільно.

Досить часто зустрічаються серед неофіційних партизанських особових назв псевда прикметникового типу, що характеризують особу за зовнішнім виглядом. Тут можна навести такі, як: *Бородатий, Вусатий, Вухатий, Горбатий, Зубатий, Крилатий, Кучерявий, Лисий, Мокрий, П'яний, Симпатичний, Чорнобривий, Чорноокий, Чубатий, Щербатий* і под. Із цих назв хіба що назва *Крилатий* ужита в переносному розумінні (очевидно, боєць був надто швидкий, умів миттєво пересуватися в лісових умовах). На відміну від усіх інших перелічених тут псевд, що мають значення постійної, стабільної ознаки, псевдо *П'яний*, наприклад, такого значення не має. Можна здогадуватися, що цю особову назву вояк одержав після того, як дійсно напився спиртного, або тому, що мав непевну ходу або мав звичку хитатися, йдучи чи стоячи. За аналогічних обставин могло виникнути й псевдо *Мокрий*.

Значну групу псевд складають ті, що позначають кольори. Палітра кольорів,

що використані для найменування партизанів, вельми широка. Це такі прикметники, як: *Багрянний, Блакитний, Білий, Білявий, Буланий, Бура, Бурий, Вороний, Зелений, Карий-6, Малиновий, Рудий, Рудяций, Русявий, Сивий, Сизий, Синій, Сіра, Сірий-8, Сорокатий, Червоний, Чорненький, Чорний-9, Ясний*. Не завжди можна пояснити мотивацію цих неофіційних особових назв. Якщо псевда *Білий, Білявий, Рудий, Русявий, Сивий, Чорний* могли дійсно називати конкретну біляву, чорну чи руду людину (як правило, за кольором волосся, очей, шкіри тощо), то псевда *Буланий, Вороний, Зелений, Малиновий, Сорокатий* тощо мусили виникнути за якимись іншими асоціаціями: за мастю коня, за кольором одягу і т.д.

Якості людини, які характеризувалися переліченими прикметниками (вдача людини, її внутрішні особливості, зовнішній вигляд, колір тощо), могли позначатися й іменниками відповідної семантики. Так, гордого, гонорового вояка назвала *Гордієм* (це могло бути й ім'я людини), мовчазного – *Мовчаном*, веселого балагура – *Моргуном*, “мурового” хлопця (у Галичині дуже часто вживають такий прикметник для характеристики міцної, непохитної людини) назвали *Муром*, голодного – *Ненаситець*, жвавого, непосидючого – *Вертун, Скакунець, Стрибайло*. Вояк із великою бородою одержав псевдо *Бородач*, з великим носом – *Носач*, боєць, який накульгував на ногу чи мав просто довгі й криві ноги, був названий лагідним демінутивом *Кривейко* або пейоративом *Кривуля*, неохайного, нерозчесаного бійця назвали *Нечоса*, а штрамака, франта, що завжди був акуратний і начищений до блиску – *Щигол, Фігурка* (це міг бути й псевдонім елегантної жінки, на жаль, ім'я і прізвище обл. референта СБ на Львівщині, що мав (чи мала) це псевдо, у П.Содоля не вказано)²⁰, співачкою, напевно, була *Солов'їха*. Псевдонім *Чорнобривка* говорить сам за себе, білявим був, очевидно, (хоч міг бути й чорним) *Білик*, чорнявими чи таки чорними були *Циган, Циганка, Чорнота*, а між ними ще й німецьке *Шварц* (можливо, умів по-німецьки розмовляти, десь уставляв це слово). Видно, що таки дійсно був чорним, наприклад, Іван Панчак із Хлібичина (Коломийщина), бо мав аж два псевда, що свідчили про це – *Чорний і Циган*. Псевдо *Шрам* було присвоєно людині, яка дійсно, можливо, мала шрами на обличчі чи на тілі від одержаних ран (цікаво що псевдо *Шрам* мала також жінка Мирослава Григорчук із Шепарівців, що на Коломийщині, яка, очевидно теж мала якийсь “шрам”), Пестливе *Цяпка* було призначено якомусь невеличкому ростом воякові, який користувався прихильністю й авторитетом серед бійців (це псевдо зафіксоване, двічі але справжніх імен їх носіїв немає, тому це могла бути й жінка).

Прикметникові псевда можуть означати також розміри, ріст, повноту людини. Це псевда *Високий, Вищий, Грубий, Короткий, Кругленька, Малий, Низший, Середній, Товстий, Тонкий, Широкий* тощо. Такі ж псевда зустрічаються часто і в жіночому роді, бо, як уже відзначалося, в УПА було багато жінок. Можна припустити, що в більшості випадків цими прикметниками характеризувалася людина, яка була дійсно високою, ще вищою чи нижчою, товстою чи тонкою, хоча не виключено, що тут також міг бути застосований принцип антитези і, наприклад, низького назвали високим чи навпаки.

Меншу групу становлять прикметникові псевда, що вказували на вік людини (*Давній, Пізній і Пізний, Старий, Ярий*), на соціальний стан її (*Безрідний, Голий, Коханий, Невідомий, Незнаний, Свобідний* і т. ін.).

Прикметникові псевда могли вказувати також на місце походження чи попереднього проживання особи: *Береговий, Боровий, Гайовий, Гірний, Горішна, Дніпровий, Донський, Забережний, Заболотний, Загірний, Залісний, Заморський, Карпатський, Левадний, Лісовий, Луговий, Місцевий, Морський, Орський*

(очевидно, від Орськ), *Підгірський, Польовий, Придорожний, Садовий, Степовий, Східній*.

Цікавим різновидом неофіційних особових назв є псевда, що являють собою дієслівні форми наказового способу в другій особі однини, наприклад: *Їж, Жбурляй, Кивай, Нежуриць, Непитай, Прикуй, Рубай, Чуй, Шугай*. Подібними до них зовні, але з незрозумілою семантикою є псевда *Марай, Ревай, Ручай, Шахай*.

Окремих бійців приховували за номерами. Так, Михайло Гаврилук з Коломийського району мав псевдо “№ 2”, Ігоря Кічака, студента із Коломиї, кликали “С-18” один з бійців (Йосип Данилишин з Угорник на Коломийщині) мав псевдо *Триста*, а член УГВР Осип Дяків, як уже було зазначено, одне із псевд мав число “147”, Дмитро Пелип – *М-22*, а Василь Мізерний, наприклад, мав аж чотири цифрових псевда – *477, 27, 7, 44*. Так, псевдо 27 він пов’язував з датою своєї втечі з німецького полону (27 липня 1944 р.), псевдо 7 – це, очевидно, дата призначення його командиром куреня (7 серпня). Інколи в ролі псевд могли виступати елементи офіційних прізвищ або (дуже рідко) видозмінене ім’я особи. Так, боєць Федір Польовий мав псевдо *Поль*, вояк Матвіїв – псевдо *Мат* (правда, таке ж псевдо мав і Зіновій Попадич, у якого це не було зв’язано з прізвищем, а з якоюсь іншою ситуацією), Дмитро Гавришкін – *Гар*, а псевдо *Пазуна* – підпільниця Параска Копильців із села Марківка. Псевдо *Зелена* взяла собі Ганна Зеленецька, а Софія Геник-Уграк із Грушева Коломийського району мала подвійне псевдо – *Геня* і *Софійка* що теж були пов’язані з її ім’ям та прізвищем.

Між псевдонімами, разом з тим, як уже відзначалося, є велика група незрозумілих імен, семантика яких не піддається розшифруванню. Важко зараз судити, чим мотивувалися такі псевда, як: *Аїсса, Ат, Бартель, Богда* (можливо, любив повторювати “Бог да/сть/”), *Бор* (можливо, російське “бір”), *Браумін, Ватюга* (треба розцінювати як якийсь пейоратив), *Вулка, Галюда, Гордон* (можливо, якийсь гордун), *Готур, Гочіч, Григота* (той, хто гримить, григотить), *Гучава* (той, хто гукає, гучний), *Давун* (той, хто давить), *Дальнич* (хтось далекий), *Дереш* (може, від *дерти?*), *Дир, Дізя, Дік, Докс, Дріль, Зот, Ем, Жен, Жмайлик, Жмуд, Івох, Іма, Ірха, Кис, Кудияр, Курсин* (можливо “чийсь” син), *Лискул, Лича, Лунь, Майба, Мар, Марай, Мармаш, Мартен, Марцигель, Негус, Неремія, Нурхал, Ольха* (можливо, російське “вільха”), *Очмана* (той, хто очманів, чи очманіли від нього?), *Опоха* (може, епоха?), *Павда* (можливо, не вимовляв фонему /р/ в слові *правда*), *Рат, Ребет, Ревай, Рен, Род, Родзін* (можливо, від польського *rodzina*), *Рос, Ручай, Рут, Сайгор, Скоб* (очевидно, привітання пластунів “Сміло-красно-обережно-бистро”), *Скрегулець* (хтось мав скрегітливий голос), *Сонар* (може, зв’язано зі словом сон – або міцно спав, або ходив сонний, або розгадував сни), *Стемид, Стир* (може, той, що стирив усе на своєму шляху?), *Цик, Чавс, Чайлі, Чалай, Чар* (той, хто вмів чарувати?), *Чарамандик, Чекол, Черчень, Чова, Чос* (той, хто давав “чосу”?), *Шавула, Шарко, Шахай, Шварко, Шварний, Шелис, Шеян, Шминдрик, Шпаль, Шуманна, Шуст, Ягур* (може, ягуар?), *Янчар* (може, яничар?), *Яснар* (може, той, хто умів ясно і зрозуміло пояснити, розповісти тощо).

Як видно, тут є ще багато незрозумілого і невідомого. Значення таких псевд могли б пояснити хіба що самі їх власники, носії, які ще залишилися живими. Тому було б надзвичайно важливо записати й зберегти спогади учасників підпілля і вояків УПА про свої тривожні бойові будні, а одночасно й про мотивацію обрання того чи іншого псевда.

Значний інтерес являють собою також назви військових підрозділів УПА – сотень, куренів, бригад, військових округ, шкіл тощо. Система найменувань військових

підрозділів не була єдиною. Це могли бути порядкові номери (У-2, У-3, У-4, У-5, У-6, У-7, У-8 і т.д.); підрозділи могли просто називатися “сотня Різуна, Хріна, Грабенка” тощо, “курінь Гамалії, Довбенка, Рубашенка, Яструба” і под. або сотня, курінь чи воєнна округа імені видатних осіб із словом “імені”: загін імені Богуна, сотня імені Вітовського, імені Хмельницького, курінь імені Кривоноса, імені Острога, бригада імені Вовчака, імені Назара і под. Однак найчастіше військові підрозділи мали назви з одного чи більше слів у називному відмінку, як це було і в особових назвах вояків. Серед цих назв теж є найрізноманітніші розряди лексики і вони надзвичайно яскраво характеризують вояків, які воювали під тим чи іншим спільним іменем.

Найчисленнішу групу, напевно, складають назви лісових звірів, які мали характеризувати членів того чи іншого загону як вояків швидких і агресивних, хитрих і напористих, спритних і хижих. У будь-якому разі ці назви мали відлякувати ворога, наганяти на нього страх і відчуття неминучої загибелі. Це, зокрема, такі зооніми: *Вовки, Ведмеді, Жубри, Звірі, Змії, Леви, Олені, Риси, Сірі вовки, Сіроманці, Тигри, Тури, Хорти*. Крім назв звірів, тут були й назви птахів, але не обов'язково хижі: *Беркути, Журавлі, Круки, Лебеді, Орли, Соколи*. Одна сотня називалася Комарі, у якій, як треба думати, воювали бійці, що добре уміли дошкулити ворогові.

Досить велику групу складають назви, у ролі яких виступають іменники на позначення активного діяча, що теж красномовно характеризують бійців того чи іншого загону, зокрема: *Бродяги, Бурлаки, Витязі, Вітрогони, Гайдамаки, Дружинники, Заведії, Завойовники, Кочовики, Крилачі*, іронічне (в розумінні “зухвальці”) – *Лайдаки, Летуни, Лісовики, Месники, Опришки, Риболовці, Рубачі, Смертоносці, Ударники, Чорні гайдамаки*. Подібні характеристики виражали також назви прикметникового типу: *Бистрі, Буйні, Залізні, Крилаті, Непоборні, Скажені*, а також прикметники на позначення кольору *Сірі*, що можна розуміти як сірі вовки, сіроманці тощо, в усякому разі – грізні вояки та Зелені, що мало асоціювати їх із лісом. Сюди ж можна віднести й назву, перенесену з міфічної істоти “чорт”: *Лісові чорти, Чорні чорти*.

Поширеними були назви, що відображали етнічну приналежність або місце походження чи проживання бійців. Це були загони, сотні, курені *Бойки, Верховинці, Гуцули, Гуцульщина, Донбас* (ВО УПА-Південь), *Кубанці, Лемківщина, Лемко, Наддніпрянці, Одеса, Переяслави, Пилявці, Полтавці, Русичі, Холодноярці, Чорноморці*, а також назви прикметникової форми *Гуцульський, Підкарпатський, Прилуцький, Стародубський, Східняки, Холмська* тощо. Використовувалися тут і географічні назви гір, рік тощо: *Бескид, Говерля, Сивуля, Лисоня; Бистриця, Дніпро, Дністер, Сян*.

Для назв військових підрозділів УПА використаний цілий ряд назв, що являли собою власні імена видатних діячів (*Богун, Галайда, Дорош, Перебийніс*), історичні дати (*Пам'ять Базару, Жовті води (бригада), Крути*), інші лексеми позитивної конотації на позначення абстрактних чи конкретних понять: *Булава, Заграва, Дзвони, Перемога, Пімста, Погром, Пролом, Промінь, Січ, Сурма, Трембіта* складена назва *Соборна Україна* т. ін.

У цій статті ми не торкаємося питання словотвірної структури партизанських псевд та назв військових підрозділів. В основній більшості вони є примарними (від пріма), тобто первинними, бо хоч назва й має складну словотвірну структуру, вона була перенесена на денотата уже в готовому вигляді. Отже, тут маємо тільки семантичне переосмислення, перенесення уже готової лексеми на людину для її назви. Разом з тим, є серед них немало й так званих секундарних назв, які утворилися як власне

псевдоніми. До таких можна віднести назви за походженням чи місцем проживання (*Кубанець, Запорожець, Подоляк, Сибіряк, Степовик* і под.), тобто той, що приїхав з Кубані, зі степу, з Поділля тощо. Те саме стосується й назв прикметникової форми (*Місцевий, Лісовий, Луговий, Придорожний, Степовий* і под.). До розряду секундарних належать також псевда у вигляді прізвищ, якщо мати на увазі, що синів *Гордія, Гриця, Корнія, Назара, Коваля* і т.под. лісові брати назвали *Гордієнком, Грицюком, Коваленком, Корнійцем, Назаренком* і т. д., як це мало місце в Україні у часи творення офіційних прізвищ.

До секундарних належать, очевидно, також псевда із неясною семантикою типу *Богда, Мармаш, Рен, Сонар, Чарамандик, Шминдрик* і т.інші, оскільки це не були готові перенесені назви, а деривати, які утворювалися за тої чи іншої okazji (оказіоналізми) як ономатопетичні (звуконаслідувальні) структури, аббревіатури, сполучення звуків від імен та прізвищ вояків, неправильно вимовлені слова внаслідок дефектів мовлення і т. под. Система наведених okazіональних утворень вимагає глибшого дослідження, як, зрештою, вимагає глибшого дослідження взагалі вся система неофіційних назв членів ОУН та вояків Української Повстанської Армії.

¹ Див.: *Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади*. Книга II. – Львів, 1997. – С. 37, 181 та ін.

² *Мірчук П.* Українська Повстанська Армія 1942-1952. Документи і матеріали. – Львів, 1991. – С. 10.

³ У мовленні самих вояків УПА та членів підпільних організацій, у літературі про визвольні змагання уживається досить удалий “зукраїнізований” варіант цього терміну – “псевдо”, який будемо надалі використовувати й ми.

⁴ *Warchol S.* Nazewnictwo partyzanckie okręgu Biała Podlaska w latach 1939-1944. Lublin. – 1987. – S.17.

⁵ Див.: *Лесюк М.* Псевда вояків Української Повстанської Армії // *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*. Białystok, 1999. – S. 177-185. Є також публікація Наталії Сокіл під назвою „Псевдоніми повстанців Сколівщини“. Див.: *Визвольний шлях*. – 1999. – Число 6. – С. 717-734.

⁶ *Дей О.І.* Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI – XX ст.). – К., 1969. – 559 с.

⁷ З метою спрощення друку псевдоніми подаватимемо без лапок.

⁸ Див.: *Мірчук П.* Назв. праця. – С. 10-11.

⁹ Див.: *Климишин М.* В похід до волі. – Детройт, 1987. – С. 124.

¹⁰ Див.: *Лесюк М.* Бандера – це прапор (до етимології прізвища) // *Галичина*. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 1999. – № 3. – С. 52-57.

¹¹ *Климишин М.* Назв. праця. – С. 60

¹² *Унбегаун Б.* Русские фамилии / Перевод с английского. – Москва, 1989. – С. 117-118.

¹³ *Warchol S.* Tradycja i współczesność w polskiej zoonimii ludowej (na tle słowiańskim) // *Systemy zoonimiczne w językach słowiańskich*. – Lublin, 1996. – S.162.

¹⁴ *Warchol S.* Nazewnictwo partyzanckie... – S.15.

¹⁵ *Содоль П.* Українська Повстанча Армія. 1943-1949 / Довідник. – Нью-Йорк, 1994 (част.І), 1995 (част.ІІ).

¹⁶ *Реабілітовані історією*. Івано-Франківська область. – У п’ятьох томах. – Том 1. Коломийський і Косівський райони. – Івано-Франківськ, 2000. – 656 с.

¹⁷ Кількість разів уживання того чи іншого псевда подаємо, виходячи з матеріалу, який є у нашому розпорядженні. Зрозуміло, що ця кількість була значно більшою, але, як було зазначено, їх полічити практично неможливо, оскільки одні й ті ж псевда повторювалися в різних загонах і боївках.

¹⁸ Див.: *Павличко Д.* В УПА й у тюрмі // *Реабілітовані історією*. – С. 363.

¹⁹ *Мірчук П.* Назв. праця. – С. 109.

²⁰ Див.: *Содоль П.* Назв. праця. – Част.1. – С. 181.